

ellenében lehetséges a szolgáltatásokban részesülni. Aki csak a szolgáltatásokban akarna részesülni, az szét fogja törni a családot, a társadalmat, a nemzeti közösséget, s lehetetlenné teszi az életet Bolygónkon.

7. A kiváltságok hajhászása és egyidejű elutasítása

A filozófiai oktatásnak rá kell mutatnia az emberi törekvővilág másik képtelen ellentmondására is, amely az előzőből nő ki. Tiltakozunk, hogy mások kiváltságosak legyenek velünk szemben, s mi magunk kiváltságokra törekszünk másokkal szemben. Nyilvánvalóvá tenni e tényt nagyon könnyű. A Hegyeshalomnál végződő világot keletre akarjuk tolni Békéscsabáig. Elviselhetetlen számunkra a nyugati életszínvonal s a mi életszínvonalunk közti különbség. Ugyanakkor elviselhető számunkra, ha kétmilliárd embernek a GDP-je (nemzeti jövedelemátlaga) a miénk egytizedét sem éri el. Nekünk az emberiség 20%-ának a kiváltsága az elviselhetetlen, mások számára a 80% kiváltsága – s benne a miénk is – az elviselhetetlen. A gondolkodás- és viselkedéstan oktatásának meg kell mutatnia az osztályönzés és a nemzeti önzés képtelenségét, életromboló hatását. Azt is, hogy miképpen vezet el a kiváltság a kiváltságoltakat az életet már továbbadni nem tudáshoz, a tömeges abortuszhoz, a nemzetpusztuláshoz. Azt is meg kell mutatnia, hogy miképpen vezet ez a kiváltságkergetés az atomhalál vagy az ökológiai katasztrófa irányában. Fel kell vetnie a kérdést, hogy lehet-e szükségképpen egyedül lehetséges egy olyan gazdasági rendszer, amely szükségképpen vezet az egyre kevesebbek mérhetetlen gazdagodásához, s az egyre többek mérhetetlen elszegényedéséhez?

Utaltom kell itt most arra, hogy ez az a témamegütés, amellyel a tanuló nem feltétlenül találkozik a közéletben, s nem feltétlenül találkozik a hitoktatásban. A közéletet a pártok irányítják. A pártok pedig meg akarják nyerni a választásokat, s ennek érdekében osztály-, ill. nemzeti kiváltságok birtokába juthatást ígérnek választóiknak. A választások megnyerése a megválasztott személyek számára mindenképpen biztosítani fogja a kiváltságos helyzetbe kerülést. (A képviselők fizetését a várható infláció %-ánál nagyobb, a közalkalmazottak fizetését a várható infláció %-ánál kisebb %-ban emelik.) Az egyházakat pedig lefoglalja a maguk intézményei fenn- és karbantartásának a gondja... nekik is kevés a pénzük, még Hegyeshalomtól nyugatra is, hát még keletre, meg még keletebbre és délre.

8. Ellenségszeretet és testvériség

A történelemórán nem tesz fel azt a kérdést, hogy ez az örültség szükségképpen-e. Tárgyunknak ezt a kérdést fel kell tenni, és meg is kell válaszolnia. A hittanórán felteszik-e? Nem tudom. Csak azt tudom, hogy van tábori püspökség. Csak azt tudom, hogy nekem sikerült a négy elemít, a nyolc gimnáziumot s a

hét év teológiát úgy elvégezni 1924 és 1943 között, hogy ez a kérdés nem került elő. Meg azt is tudom, hogy amikor e kérdés egzisztenciálisan meghatározó fontosságú kérdéssé lett számomra, az állampárt illetékesei közölték velem: megérthetem, hogy ezek után a magyar ifjúság nevelését nem bízhatják rám.

9. Bízom az emberiség jövőjében

Ez a bizalom számomra annyit is jelent, hogy reménykedem: a heti 30 órából kettőt arra fogunk szánni, hogy a magyar s az emberi jövő érdekében ilyen kérdésekről beszéljünk a ránk bízott ifjúsággal. Nem sokaság, hanem gondolkodó és gondolkodástól meghatározott viselkedésű nép tesz csuda dolgokat – költöm át szabadon Berzsenyi Dániel Kodály Zoltántól megénekelte versét:

Nem sokaság, hanem

*Lélek s szabad nép tesz csuda dolgokat
(Forr a világ).*

Mondom ezt abban a meggyőződésben, hogy azok a nemzetek maradnak meg, amelyek őrzik Isten álmait az emberről, s azok pusztulnak el, amelyek beleszoknak s belehalnak kiváltságaikba.

(Elhangzott Budapesten, a Fővárosi Pedagógiai Intézet konferenciáján, 1997.)

KOLLÁR GABRIELLA

LÁZÁR ERVIN ETIKÁJA

A SZEGÉNY DZSONI ÉS ÁRNIKA MESÉBEN

(2.)

6. Hinnünk kell a csodákban.

Aki nem hisz a csodákban, azzal nem is történik... Sokkal sótlanabb, unalmasabb életet él, nem cserélnék vele. Ugyanakkor a csodákban való hit nem sültgalamb-várást jelent. Aki bízik abban, hogy a lehetetlen is megvalósulhat, az először is megfogalmazza álmait, aztán minden tőle telhetőt megtesz érte s végül bízik benne, hogy teljesül amire vágyik. Tehát a tudatosítást cselekvés, majd elengedés követi.

Láthatjuk tehát, hogy milyen sokat tanulhatunk a mesékből. S mivel tulajdonképpen a gyereknevelés Rudolf Steiner szerint nem más, mint szüntelen önnevelés, de legalább is egy kölcsönös formálódás,

nem csupán a gyerekeknek van szüksége a mesékre, nekünk felnőtteknek legalább annyira. Tulajdonképpen a mesékből nem lehet kinőni.

2.5. A népmese - a szóbeli költészet legnagyobb műfajcsoportjainak egyike, évszázadok során létrejött és alakult történet, aminek mondanivalója valami általános, örök érvényű igazság. A különböző meseműfajok különböző népek, idők, korszakok termékei, mégis közös jellemzőjük a szilárd szerkezet, nyelvi ritmus, költői megkomponáltság. A mesemondó személye legtöbbször háttérben marad, s mivel szóban terjedt, koronként és vidékenként eltérő változatok keletkeztek. Ugyanakkor formai és tartalmi elemei kötöttek: a mesekezdő formulák átöröpitik a mesélőt és hallgatót egy csodás világba, ahol minden lehetséges "Egyszervolt, holnemvolt, az Óperenciás tengeren is túl volt egyszer egy..." A végén mindig győz az igazság, a jóság és a szeretet: a hős, aki végigküzdött és kitartott végül elnyeri méltó jutalmát: "...és boldogan éltek, amíg meg nem haltak". Csodás elemek (kacsalábon forgó kastély, üveghegy, égígérő fa, stb) és mitikus számok (3, 7, 12, 24, 77) elmaradhatatlan kellékei a népmeséknek. Szereplői között gyakran fölbukkannak mítikus figurák: tündérek, boszorkányok, törpék, manók, koboldok, óriások és sárkányok, akik néha segítők, néha ellenfelek, vagy próbatételek szereplői.

Bettelheim szerint a népmesék mindig az élet nagy etikai kérdéseivel foglalkoznak. Hatásuk a tudattalanban játszódik le, ahol azonosulás révén a gyermek megerősítést kap arra, hogy érdemes küzdeni. "A tudattalan folyamatokat a gyermek számára csak olyan képek tehetik érthetővé, melyek közvetlenül a tudattalanjához szólnak."¹ És ami különösen fontos teszi a gyermekek számára: a népmesék témája általában az az életszakasz, amely a felnövés, az érett személyiség megszerzésével zárul. A legtöbb mese úgy

kezdődik, hogy a mesehősnek egy hosszú, boldog, viszonylag eseménytelen idő után valamilyen oknál fogva el kell hagynia otthonát, vándorútra indul. Ez azt szimbolizálja, hogy a felnőtt személyiség kifejléséhez elengedhetetlen, hogy az ember szakítson a gyerekkorával, gyermeki függőségével, és saját kezébe kell vegye a sorsát, mert csak így találhat önmagára. A felnőtté válás nehéz folyamatát tükrözik a veszélyek, melyekkel a mesehősnek vándorútján meg kell küzdenie. De a mese azt is megmutatja, hogy a veszedelemmel való szembenézéssel, bátorsággal, erőfeszítéssel sikeresen célba lehet jutni. Számos mese végződik úgy, hogy a mesehős sok viszontagság után megkapja a királyságot és a legszebb királylányt, ami az érett felnőttiséget jelképezi.

A népmese tehát az élőbeszéd művészete. A mesének az elmondó és a hallgató is részese. A kifejezőeszközök a beszéd és az azt kísérő gesztusok, mimika, illetve a két ember között lévő viszony. Ezért szinte lehetetlen feladat, hogy a népmeséket írásban rögzítsék. Az erre történő kísérletek csak vázlatokat illetve műköltészeti szövegeket tudtak produkálni. A mesélő személye ugyan a háttérben marad, hatására nézve mégis fontos a közte és a hallgatóság közötti viszony és távolság.

A népmeséknek különböző típusai alakultak ki az évszázadok során még az írásbeliség előtt. A legtöbb kultúrában nem különülnek el egymástól a mítoszok és a mesék, nehéz is különválasztani őket. Mindkét formában régi koroktól felhalmozódott tudást, bölcsességet szándékoztak tovább örökíteni a következő nemzedékeknek. Az északi népeknél mindkét műfaj neve saga, de a németeknél ez a szó a mítoszt jelöli, a Marchen pedig a mese. Megtévesztő az angol fairy tale és a francia conte de fée, ami a tündérek szerepét emeli ki, pedig a legtöbb meséjünkben nem is szerepel tündér... Tehát nehéz lenne kategorizálni

¹ Bruno Bettelheim: A mese bűvölete Corvina, 2000 / 34. old.

a mesék fajtáit, mert több felosztás létezik, de leginkább az átmenetek jellemzőek, bár a XXI. században a szóbeliség visszaszorulóban van - sajnos.

2.6. A műmese - rögzített forma szerzője ismert, tartalma védett. Az írni, olvasni tudó közönségnek készül, szórakoztató, esetleg tanító célzattal. Tudjuk, hogy az általunk ismert népek meséi már sok évszázaddal a lejegyzés előtt szóbeli formában léteztek, a mondák, mítoszok szájról szájra hagyományozódtak át. A tanítás, a hagyományok és a bölcsesség átadására közösségenként mesemondók szolgáltak történetekkel, amelyekben jelen van az eredetmondától a csodás elemeket tartalmazó mese. Először ezeket próbálták rögzíteni.

A népmesékből a reneszánsz kora óta sokat merít a műmese, de az eredeti népmesék iránti érdeklődés csak a 19. század elején, a Grimm testvérek gyűjteménye nyomán támadt fel és a francia felvilágosodás után a szalonok világában vált új irodalmi műfajjává. Az első ismert mesegyűjtemény szerzője a 17. században élt Charles Perrault, aki fia nevelőjétől, azután a városba elszegődött szolgálóktól gyűjtötte össze és tette "szalonképessé" a vidéken ismert történeteket, ami 1697-ben jelent meg Párizsban és azonnal híressé tette íróját. Később egy francia emigráns családtól került a Grimm testvérekhez Perrault könyve, amit ők tovább szelidítettek, mert a esetenként túlságosan populáris-naturalista kegyetlenségek ecsetelése az úri közönség ízlését bántotta.

Szakértők szerint a műmese akkor jó, ha ugyanazt az érzést tudja nyújtani az olvasónak, amit a népmese: képes időtlen, egyetemes gondolatokat megfogalmazni, mindvégig meg tudja őrizni aktualitását, nemcsak a jelen, de az elkövetkező generációk számára is van érvényes mondanivalója. A didaktikus és az igazán jó mese között nagyon vékony határ húzódik, a példázatosság felé lépve a történet

szándékoltan aktualizál, ezzel pedig elvesztheti általánosan érvényes voltát.

Legismertebb meseírók - gyűjtők Európában: Charles Perrault (1628-1703), Grimm testvérek: Wilhelm (1786-1859) és Jakob Grimm (1785-1863), Hans Christian Andersen (1805-1875) Wilhelm Hauff (1802-1827). Oscar Wilde (1854-1900), valamint Tolkien (1892-1973) és C.S. Lewis (1898-1963) "modern-fantasy" regény sorozatai, a Gyűrűk ura és a Narnia krónikái ami mind a klasszikus jó és rossz harcát jelenítik meg.

Magyar vonatkozásban kiemelném Benedek Elek (1859-1929), Móra Ferenc (1879-1934), Gárdonyi Géza (1863-1922), Wass Albert (1908-1998), Illyés Gyula (1902-1983), Török Sándor (1911-1990), Janikovszky Éva (1926-2003), Csukás István (1936) Fésűs Éva (1926-), Kormos István (1923-1977) Lázár Ervin (1936-2006) mesekönyveit. Mindannyian a népmesei gyökerekből kiindulva, a gyermeki lelket ismerve írtak meséket., amelyeket szívesen olvasunk ma is.

2.7. Lázár Ervin meséi, mint a kettő ötvözete sokat merít a pusztai gazdag örökségből, de hősei szemben a népmesei alakokkal nem végletesen jók, vagy rosszak, hanem néha jók, néha rosszak és nem is mindig döntenek helyesen, ahogy mi sem. Ugyanakkor meséi erkölcsi tartalma mindig egyértelmű és tisztán olvasható. Egyértelmű bennük, hogy minden döntésnek (jónak, rossznak) következménye van, ami elől nem lehet elmenekülni. Ez nagyon fontos tanítás. Azt a stabil értékrendet próbálta meséiben átörökíteni gyermekeinek és az utókornak, amit ő kapott saját gyermekkora édenkertjében, mint megtartó erőt. Ezt utolsó meséjében, Az élet titkában így foglalja össze: "Most már, idők múltával azt is tudom, hogy arról szólt a mese, hogy a világban mindenkire rá van bízva valami. Valami nagyon fontos, amivel el kell jutni az

Üveghegy elé, s aki az Üveghegy elé akar jutni, annak ismernie kell testvérét, anyját, nagypját, tudnia kell, hogy az Üveghegy vára mindenki előtt nyitva áll, csak szeretet és tiszta szív kell hozzá."²

Lázár meséi rétegmesék. Minden életkorban, fejlettségi szinten új és új tartalommal bír, mindig többet megérthetünk belőle, újra elvarázsol, megunthatatlan. Ezt a hatást maga is megtapasztalta, mai nyelven azt mondhatnánk: így szocializálódott. A fenti mese ezzel a vallomással kezdődik:

"Gyerekkoromban, az alsórácegresi nagyszederfa alatt hallottam egy történetet. Nem hinném, hogy abban a pillanatban, amikor elhangzott, megértettem volna minden ága-bogát. De a gyerekkorban hallott történetek együtt növekszenek velünk: virágot hoznak, kiteljesednek, gyümölcsöt érlelnek. Semmi más nem kell hozzá, csak meg kell őrizni őket."³

Egyik vele készült interjúban elmondta, hogy egyszer valamelyik kiadónál megkérdezték tőle, hogy hány éveseknek írja a meséit, mit írjanak a borítóra, értetlenkedve magyarázta: ő nem hányéveseknek írja a meséket, hanem abból fogalmaz meg valamit, ami megmaradt benne a gyerekségből. Ezt jól példázza A bolond kútásó, vagy A molnár fia zsák búzája, amiben saját felnőtt dilemmáit fogalmazza meg, de gyermeki lélekkel is élvezetes, tanulságos olvasmány. Tehát nincs korcsoportozás, kinek olvassuk, adjuk a kezébe a Lázár meséket, hiszen minden életkorban mást mond, mást vesz ki belőle. Mégis, azt gondolom, jó, ha van népmesei előzménye ezeknek a meséknek. Miért? Egyrészt a kicsi gyerek még kétpólusú világban él, amelyben a végletesen jó és rossz megkülönböztetése még fontos szerepet játszik. A népmesékre jellemző szimbólumrendszer csak akkor érthető a Lázár mesékben, ha az eredeti környezetből ismerősek, egyértelműek, vagyis "egy nyelvet beszélünk" az íróval.

Másrészt a Lázár mesékre oly jellemző humor csak bizonyos élettapasztalat, elvont gondolkodásra való képesség megléte esetén érthető csak, hiszen egy kisgyerek szó szerint kódol mindent amit hall és így is próbálja értelmezni, elképzelni. Ezeknek a meséknek nagyon fontos eleme tehát a humor és az olykor groteszkbe hajló önirónia. Ez is egyik oka népszerűségének...

Rendkívül gazdag, Arany Jánoséval összemérhető szókincse, szóhalmozásai, megszemélyesítő metaforái láttató erejűek és fejlesztő hatásúak, ami rendkívül fontos éppen ma, amikor az "sms, chat" és társaik silányítják a nyelvi kultúrát, ő nem áttal több szóval leírni egy cselekvést, vagy érzelmi állapotot:" a paripa dobol, kapál, prüszköl, nyihog", a Rézbányai pedig ül "sértődötten, fájó szívvel, búskomoran, nekikeseredetten"⁴ és még sorolhatnánk nyelvi gazdagságát, a szójátékokról nem is beszélve, ami sajátos nyelvújítást eredményez. Saját bevallása szerint sokat tanult gyermekeitől e téren is: csodálattal figyelte, ahogy "bíbelődtek a nyelvvel" rávilágítva annak játékosságára, törvényszerűségeire. Külön tanulmány szólhatna Lázár Ervin meséinek nyelvezetéről, de erről terjedelmi korlátok miatt nem térek ki jelen dolgozatomban.

Formailag sok népmesei elemet is találunk a szövegekben: a mesebeli számok (3, 7), a varázslatok, a tündérek mint a Hétfejű Tündér, vagy Maminti, a kicsi zöld tündér és boszorkányok pl. a Százarcú Boszorka, ugyanakkor ki is fordítja a megszokottat: a legkisebb boszorkány meséjének szereplői egy egész boszi család, de akad Boszondér, vagy Tüncány is, aki fele tündér - fele boszorkány, ami Lázár Ervin találmánya.⁵ Itt is tetten érhetjük, milyen zseniálisan keverte az öröklött elemeket a megélt napi tapasztalatokkal és ettől válik meghökkentővé, felejthetlenné egy-egy figura. Rá

² L.E. : Az élet titka - Manógyár Osiris Bp. 2006/ 85.old.

³ uo. 82.old.

⁴ L. E. : Szegény Dzsoni és Árnika Móra, Bp. 1981/8., 60. old.

⁵ L. E.: Bab Berci kalandjai Osiris Bp., 2004 / 8. old.

jellemző módon meséiben nem a félelmetes sárkánynak van 7 feje, hanem a jóságos tündérnek.

Meséi zömmel "in medias res" kezdődnek, szinte észre sem vesszük és már benne vagyunk a mesében, de néha nyomatékosan ad a kezdésnek és alkalmazza a népmesei varázslást: " Hegyen innen, völgyön túl, völgyön innen, hegyen túl volt egy kerek tó..."⁶

Lázár Ervin - Komáromi Gabriella és még sokak véleménye szerint - született mesemondó volt. "Olyan könnyedén lépte át a mindennapi és spirituális határait, hogyha olvassuk, mi magunk is képesek leszünk rá."⁷ „Egy csendeske, vékonypéznű horkolás kiment az ablakon.”- kezdődik egy mesenovella. (Szerelmes történet) „Az ibolya még délután háromkor sem volt hajlandó megszólalni.”(Ibolyalebeszélő) Meg sem lepődünk, történjék bármi. Ahogy mondta: „Lehet, hogy ami így létrejön, a valóságtól egy kicsit messzebb esik, de az igazsághoz mindenképp közelebb.”

Lázár világképének és nyelvezetének gyökerei az alsórácegres-pusztai kultúrába, gyermekkorra hallott-megélt élményeibe, szülei példaadó életébe nyúlnak vissza. Meséi tartóoszlopa ezen a szilárd értékrendszeren nyugszik, amit Naplójában így foglal össze:

"Lehetséges, hogy az energia, ami szeretetünkben, jobbra való törekvésünkben, hasznos munkánkban testesül meg, az nem vész el - mint ahogy az energia sem vész el, hanem valami magasabbrendűvé alakul, egy olyan világgá, amit Isten célul tűzött maga elé. Nagyon sok jó cselekedet, nagyon sok hasznos munka át fogja alakítani a világot, a mainál magasabb rendűvé... A szeretet nem áldozatvállalás, hanem életszükséglet."⁸

Ezt a hitvallását fedezhetjük föl összes írásában, de legjobban mégis meséiben domborodik ki a lényeg: "Dömdödöm."

"Ki ennek születik, ki annak, Lázár mesemondónak jött a világra. Minden azzá tette: a „rácpácegresi” örökség, a látásmódja, a fantáziája, a beszédmódja. A szeretetről mesélt. Fölötte tényleg ott voltak a csillagok, lelkében az erkölcsi törvény, talpa alatt „ridogáltak a füvek”, barátai voltak a lovak, kutyák, madarak, és nem tudott betelni azzal, amit úgy hívunk, hogy gyerekkor."⁹

(folytatjuk)

BENYHE ISTVÁN

VERSEK

Amikor már nem

amikor már nem is keresel
amikor már nem próbálsz el
amikor már nem térít a jel

amikor már nem is akarsz
amikor már nem virraszthatod
amikor már nem kevés a sok

amikor már nem csak a fele
amikor már nem csakis veled
amikor már nem csak úgy lehet

amikor már nem igen a nem
amikor már nem úgy lát a szem
amikor már nem csak szó a nem

amikor már nem mert jaj már nem
akkor akkor talán

⁶ L. E.: Szegény Dzsóni és Árnika Móra, Bp., 1981 / 6. old.

⁷ Komáromi Gabriella: Berzsián elment 2007, Farkasrét

⁸ L. E.: Napló Osiris, Bp., 2007 / 60. és 248. old.

⁹ Komáromi Gabriella: Berzsián elment Búcsúbeszéd, 2007. január, Farkasrét